

SEVASTOOPOLIS

Sageli kuulete raadiost «Sevastopoli valssi», sellest kangelaslinnast on kirjutanud L. Tolstoi, Sevastopoliile ja sevastopollastele on pühendatud film «Malahhovi kurgaan». See oligi peaaegu kõik, mida teadsin linnast, kuhu otsustasin sõita.

Oltevagun Tallinn-Simferoopoli tegi sõidu lihtsaks. Ära eksida jõudsin ainult Riias, kus peatusime terve päeva. Simferoopolist Sevastopoli oli vaid 2—3-tunniline rongisõit. Simferoopoli jõudmiseks tuli sõita läbi seitsme tunneli. «Romantika!» hüüatas lätlasest abiturient, kui läbisime halvastivalgustatud pika kaljukäigu.

Sevastopool on suur ja valge linn. Puud on siin niisama noored nagu majadki. Kui Krimmi sõjas laastatud linn taastati 78 aastaga, siis pärast Suurt Isamaasõda kulus selleks 8 aastat — mõlemad sõjad jätsid linnast järele ainult varemed. Sevastopool lähendab kreeka keeles teenitult «suursugust linna, kuulsuse linna».

Peamiseks liiklusvahendiks linnas on trollibus, millel sõit, olgu lühike või pikk, maksab 40 kopikat. Torkas silma puuvilja, juurvilja, veinide, mineraalvee ning pipra küllus. Kinodes ja teatrites võib sissesõitnuid kohe ära tunda — neil puuduvad lehvikud.

Linnas on asfalteeritud supelrand lamamistoolide ning muude mugavustega, kuid enamik rahvast eelistab sõita kaatriga Omega või Utšgujevka liivasele rannale. Vesi on kõikjal meeldivalt soe, päike aga kõrvetav.

Meelsasti annaksin Sevastopoliile veel ühe uue nime — mälestusmärkide linn. Linnas ja linna lähistel jõudsin neid näha üle viiekümne.

Merre ehitatud kunstlikul kaljul kerkib linna vaprase embleemina mälestussammas uputatud laevadele. Admiral Nahhimovi ja Kornilovi käsul uputati vananenud ja vigastatud laevad, et takistada vaenlase laevastiku tungimist lahete ja sellega päästa Sevastopool. Mälestusmärk ehitati eesti skulptori Adamsoni projekti järgi ja avati Sevastopoli esimese kaitsmise 50. aastapäeval, s. o. 1904. a.

1905. a. avati mälestussammas sapööridele — Sevastopoli kaitsjatele 1854.—55. a. Pjestaalil seisab kindral Tottlebeni kuju. Kuna Tottleben oli rahvuselt sakslane, taastasid fašistid 1942. a. mälestusmärgi, mille nad ise olid purustanud. Mitte märgates, et kindral hoiab oma mütsi käes, valasid agarad fritisud talle pähe veel ühe mütsi. Pärast Teist maailmasõda taastati mälestussamba esialgne kuju.

Osa 1853.—56. a. Krimmi sõja mälestusmärke on Malahhovi kurgaanil. Siin asetseb laskeavadega torn, millel põleb igavene tuli. Tornis on praegu muuseum. Kunagi läks sealt maa-alune käik vaenlase laagrisse, kellel tuli sageli vastu võtta ebameeldivaid äkkrünnakuid. Malahhovi kurgaanil sai surmavalt haavata viitseadmiral Kornilov, kellele püstitati ausammas. Kurgaanil nõlvakul asetseb mä-

lestusmärk nõukogude lenduritele. Kui inimene süütas kodumaa vabaduse eest langenute auks mäele igavese tule, siis loodus kinkis Malahhovi kurgaanile igavesed tuuled. Kaua seisis nõlvak lagedana, kuid inimene võitis looduse — istutas siia puud, mis ei kartnud tuuli. Tänapäeva kombe kohaselt istutavad mäele puid linna kõige kallimad külalised — jõudsalt kasvavad sm-te Hruštšovi, Mikojani jt. ning Tšehhoslovakkia, Bulgaaria, Poola jt. rahvaste esindajate pooli istutatud puud.

Sevastopoli lähistel on inglased, itaallased ja prantslastest sõdalaste surnuaiad. Ja kui palju on siin mälestusmärke vapratele nõukogude rindevõitlejatele! Tundub, nagu oleks selle viljarikka maa iga meeter läbi immutatud verega.

Täpsema pildi linna võitlusrohkust ajaloost saab, külastades Musta mere laevastiku muuseumi. Musta mere laevastiku ajalugu on ka Sevastopoli ajalugu: 1783. a. 2 mail toodi Aasovi ja Dnepr'i laevastikust 17 laeva praeguse lahete Põhja merekäuru.

1783. a. 3. juunil hakati püstitama 4 esimest kiviehitust — sadamat, admiralimaja, sepikoda ja kellatorni.

Sevastopoli esimene piiramine ja kangelaslik kaitsmine 1854.—55. aasta Krimmi sõjas kestis 349 päeva, teine aga 250 päeva Teises maailmasõjas. Peeter I, Suvorovi, Ušakovi, Nahhimovi, Kornilovi nimedele lisanduvad viimases sõjas Budjonnoi, Vorošilovi jt. nõukogude väejuhtide nimed.

Kui minult küsitakse, mis jättis mulle Sevastopolist sügavaima mulje, vastaksin kõhklematult: Sevastopoli kaitsmise panoraam. 1901.—1904. a. maalis kunstnik Rüboli tohtutule ringikujulisele lõuendi-

Sevastopoli kaitsmise tähtsaimad momente. Tõustes tornikujulise hoone teisele korrale, tunneb vaatleja, et ta on Malahhovi kurgaanil toimuva võitluse keskel. Maal katab torni seinu ja läheb esiplaanil harmooniliselt üle makettideks. Sellist kunstiteost võib vaadata tüdinematult. Laskudes pool korrust allapoole, võib mööda sõõrikujulist koridori käies vaadata läbi akende otse maali sisse. Suures Isamaasõjas tahtsid fašistid kunstiteose hävitada. Grupp nõukogude merehii, riskeerides eluga, päästis põlevast hoonest enamiku lõuendist. Hiljem panoraan restaureeriti.

Sevastopoli teiste vaatamisväärsuste hulka kuulub akvaariummaja Musta mere loomastikust, väike pildigalerii, lillede näitus jne.

Teel Sevastopoli sovhoosi kohetasin suurt meest väikeste eesli selga. Krimmi mägiamaastikul pole see transpordivahend veel välja surnud. Põldudel töötavad aga kõikjal masinad. Teisiti ei saakski. Seitseaastaku lõpuks kasvatatakse Nõukogude Liidus 4 korda rohkem viinamarju kui 1958. a. Krimmi poolsaarel on seda kohustust astunud täitma suure õhinaga — põletatakse, põõsastikuga kaetud maaaladid, rajatakse üha uusi ja uusi viinamarjastandikke. Kolhoosnikute ja sovhoositöötajate pühaks ülesandeks on muuta seitseaastaku lõpuks kogu Krimm õitsvaks aiaks. Sovhoosi jõukas majapidamises torkas silma puhas ja nägus söökla. Toidud olid seal sama maitvad, nagu oleksid nad tulnud kodupere naise käe alt. Söökla kergendab paljude naiste tööd ja hoiab kokku kallist tööaega.

Sevastopoli lähedal asuvad Heronesi linna väljakaevatud varemed ja muuseum. Linn ehitati enne meie ajaarvamist ja hävitati esma-

kordselt tatarlaste poolt 8. sajandil. Kõndides mööda surnud linna tänavaid, meenus Itaalia, kus samuti hoolikalt säilitatakse surnud linnade varje — varemeid.

Päris pikk sõit tuli sooritada enne, kui jõudsin Feodosiasse. Linnas on palju sanatooriume ja raudtee asetseb lausa mere kaldal. Mind tõi sellesse Sevastopoolist märksa väiksemasse linna Aivazovski, tema poolt ehitatud majagalerii. Nägin esmakordselt suurmeistri värviküllaseid maastikumaale, ilmerikkaid portreesid. Kunstniku võrratute meremaalidega olin tuttav Leningradi ja Moskva näituste kaudu. Sügava mulje jätsid kunstiteosed «Niagara juga vikerkaariga» ja «Napoleon püha Helena saarel». Paar tuba oli varutud Aivazovski õpilaste töödele. Otse galerii kõrval oli korraldatud koolilaste vabaõhujoonistusnäitus. Kindlasti võrsub nendegi hulgast kuulsaid nõukogude kunstnikke.

Aivazovski kodulinna olevat meri aiatigi väga muutlik. Feodosias viibimise päeval oli ta tormine. Kui agaralt tuuleeiti ka ei pühkinud, meretuba lainevahust puhkaks ta ei saanud, ainult suplejad heidutas kaldale.

Baidari väravad. Siinse looduse metsik ja võimas ilu ei unune kunagi. Kaljud, vana kirik, metsad tir-nulauluga, meri. See kõik vajab poeedi sulge, seda paika peab nägema ise. Filmi «Othello» loodusvõtted on tehtud siin.

Mul õnnestus lahkumise eel näha pidurüüsi Sevastopoolit. Oli mere-laevastiku päev. Juba hommikui algasid suured pidustused. Kahuripaugud ristlejatelt äratasid viimased unimütsid. Sadam kihvas rahvast. Merest purskas taevasse veejõga — hakkas tööle purskkaev. Veest väljus punapõseline Neptun,

kes kohe ümbritseti mitmekümne lapse poolt. «Ajased segamini näärivanaga,» mõtlesin. Selgus, et sinne merede valitseja toob lastele kingituseks suuri ja ilusaid merekarpe.

30 meest ilmus välja mereveest — see oli mereväe tuukrite dessant.

Ujumisvõistlused, vettehüpped, iltujumine, köievedu vees. Ei pannud täheleegi, millal mere kõhale lendas helikopter. Avanes luuk. Mööda köisredelit laskus alla julge kehakultuurlane, kes esitas mere ja taeva vahel harjutusi rõngastel. Hoolimata tugevast tuulest, säilitas ta tasakaalu ning harjutuse lõppedes langes kivina merre. Vaatajaskond ohkas hirmunult, ent tüki aja pärast jõudis vahva mees kaldale, kus teda tervitas maruline aplaus.

Unustamatut vaatepilti pakkus massujumine, piltlikult öeldes, rongkäik vees. Ujudad kandsid kolonnide ees transparente, loosungeid. Osa neist tassisid kalda poole kahte parve orkestritega. Sevastopooli lahe igast küljest ujusid meie suunas tuhanded inimesed. Kui poole tunni möödudes said kolonnid kokku, siis laht lausa mustas inimpeadest. Laevade illumineeritud karneval ja ilutulestik lõpetasid pidustused hilisõhtul.

Järgmisel päeval alustasin koju sõitu. Simferopol-Kahhovka-Kiiev-Moskva. Päev puhkust. Moskva-Leningrad-Tallinn.

Oleksin õnnelik, kui minu lühike reisikirjeldus äratab vähemalt mõneski lugejas soovi külastada paiku, kus viibisin sel suvel.

V. KALDA